

10. Rayman, P., Bailyn, L., Dickert, J. et al. Designing organizational solutions to integrate work and life // *Women in Management Review*. Vol. 14 #5. 1999, p. 164-176.
11. *The Handbook of Stress and Health: A Guide to Research and Practice* / Cary L. Cooper (Editor), James Campbell Quick (Editor). – Wiley, 2017. – 728 p.
12. *Work-Life Balance. A psychological Perspective* / Edited by F. Jones, R.J. Burke, M. Westman. – New York, Psychology Press, 2008, 320 p.

References translated and transliterated

1. Tkalych M.G. *Psychologija gendernoi' vzajemodii' personalu organizacij* [Psychology of gender interaction of personnel in organizations]: [monografija] / M.G. Tkalych. – Kyi'v-Zaporizhzhja: ZNU, 2015 – 315 s.
2. Tkalych M.H. *Work – life balance programmes for personnel: scientific background and context* // *Naukovyj chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova. Serija № 12. Psychologichni nauky: Zb. naukovyh prac'*. – K.: NPU imeni M.P. Dragomanova, 2016. – № 3 (48). – S. 76 – 82
3. Aguinis, H., Glavas, A. What We Know and Don't Know About Corporate Social Responsibility: A Review and Research Agenda // *Journal of Management* Vol. 38 No. 4, July 2012, p. 932-968
4. Allen, T.D. *The Work–Family Role Interface: A Synthesis of the Research from Industrial and Organizational Psychology* // *Handbook of Psychology, Second Edition*, edited by Irving B. Weiner. Copyright © 2013 John Wiley & Sons, Inc., p. 698-718
5. Emslie C., Hunt K. 'Live to Work' or 'Work to Live'? A Qualitative Study of Gender and Work–life Balance among Men and Women in Mid-life // *Gender, Work and Organization*. Vol. 16 No. 1 January 2009, - p.151-172
6. Frone M.R. (2003). *Work-family balance*. In J.C. Quick, L.E.Tetrick (Eds.), *Handbook of occupational health psychology* (pp. 143-162). Washington, DC: American Psychological Association.
7. Grawitch M.J., Barber L.K., Justice L. Rethinking the Work–Life Interface: It's Not about Balance, It's about Resource Allocation // *Applied psychology: health and well-being*, 2010, 2 (2), 127–159
8. Lindgreen, A., Swaen, V. *Corporate Social Responsibility* // *International Journal of Management Reviews* (2010), P. 1-7
9. Marcinkus W.C., Whelan-Berry K.S., Gordon J.R. The relationship of social support to the work-family balance and work outcomes of midlife women // *Women in Management Review*. Vol. 22 # 2. 2007, p. 86-111.
10. Rayman, P., Bailyn, L., Dickert, J. et al. Designing organizational solutions to integrate work and life // *Women in Management Review*. Vol. 14 #5. 1999, p. 164-176.
11. *The Handbook of Stress and Health: A Guide to Research and Practice* / Cary L. Cooper (Editor), James Campbell Quick (Editor). – Wiley, 2017. – 728 p.
12. *Work-Life Balance. A psychological Perspective* / Edited by F. Jones, R.J. Burke, M. Westman. – New York, Psychology Press, 2008, 320 p.

УДК 159.922.1:177.61:392.61

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНА ЛЮБОВІ В КОНТЕКСТІ ЕМОЦІЙНИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

Н.Ф. Шевченко

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності
Запорізький національний університет
shevchenkonf.20@gmail.com

Н.Г. Смирнова

магістрант спеціальності «Психологія»
Запорізький національний університет
Nat.Smirnova09@gmail.com

Шевченко Н.Ф. Смирнова Н.Г. Психологічні аспекти феномена любові в контексті емоційних відносин подружжя. В статті представлено результати емпіричного дослідження психологічних аспектів феномену любові (прояву любові, симпатії, мотивації кохання) між чоловіком і дружиною в залежності від тривалості життя у шлюбі. Встановлено, що почуття любові та симпатії значно сильніше проявляють респонденти, які перебувають у шлюбі до 15 років; з часом прояви любові і симпатії у більшості шлюбних партнерів стають все слабшими. Виявлено, що групи респондентів з різним стажем подружнього життя відрізняються проявами мотивації кохання за такими складовими, як спрямованість, переживання кохання, мотиви-змісти, форми взаємодії. Статистично доведено, що існують відмінності в ступені вираженості почуття любові та симпатії, а також в ієрархії мотивів кохання у шлюбних партнерів в залежності від тривалості життя у шлюбі.

Ключові слова: любов, симпатія, емоційні відносини, тривалість шлюбу, мотивація кохання.

Shevchenko, N.F., Smyrnova, N.G. Psychological aspects of love phenomenon in the context of emotional relations between spouses. The article presents the results of empirical study of the psychological aspects of love phenomenon between a husband and a wife, depending on the duration of marriage. Various authors are unanimous that the expression of love provides

spiritual, intellectual and physical comfort to the marriage partners and this affects an individual and a family in general. To the noted psychological aspects there have been referred: manifestations of love and sympathy; motivation of love. The results of the study have established that the feeling of love and sympathy is much more pronounced among the respondents, who are in marriage prior to 15 years. According to the obtained results, the manifestations of love and sympathy for most marriage partners are weakening over time. The data have revealed, that groups of respondents with different experiences of marital life differ in manifestations of the motivation of love. The noted components are the following: orientation, love care, motives-contents, forms of interaction. The working assumption has been statistically proved: there are certain differences in the degree of expression of the feeling of love and sympathy, as well as in the hierarchy of the motives of love in the marriage partners, depending on the duration of the marriage. Promising directions of further researches concern study of the age, status and gender characteristics of experiences and manifestations of love, working-out of practical means of optimization of the spousal relationships for different age groups.

Keywords: love, sympathy, emotional relationships, the duration of marriage, the motivation of love.

Постановка проблеми. Модель традиційного шлюбу, переживаючи наслідки глобалізації, урбанізації, емансипації жінок, всесвітнього поширення масової культури і втрати традиційних духовних і моральних цінностей, поступово відчуває свій розкол. У зв'язку з цим, звернення до вивчення любові як психологічного феномена є цілком закономірним, оскільки саме почуття любові забезпечує духовний, інтелектуальний і фізичний комфорт шлюбних партнерів, що впливає на особистість і на сім'ю загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тему любові вивчали різні психологічні школи: психодинамічний напрямок (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Еріксон, Е. Фромм, Е. Берн), гештальт-психологія (І. Польштер, М. Польштер, Дж. Рейноутер), біхевіоризм та необіхевіоризм (Б. Скінер, С. Дак, Дж. Харві, Дж. Флойд, М. Кларк, Дж. Мілс, С. Каслер), когнітивна психологія (С. Шехтер, Е. Уолтер, Д. Даттон, А. Арон, Д. Лі, Л. Кемерон-Бендлер), гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), соціально-психологічний напрямок (Т. Кемпер, З. Рубін, В. Мустейн, Р. Стенберг, Р. Мей, Л. Гозман, Ю. Альошина). У сучасній українській психології феномен любові досліджували О. Кочарян [3], В. Моргун [4], К. Седих [6], І. Євтушенко [1], Г. Коцюба [2], Є. Фролова [7].

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показав, що, незважаючи на представленість великої кількості теоретичних досліджень, в ході яких розроблені класифікації і типології любові, існує дефіцит емпіричних досліджень любові в контексті емоційних відносин чоловіка та дружини. Зокрема, недостатньо представлені дослідження таких психологічних аспектів феномена любові як симпатія та мотивація кохання подружжя в залежності від тривалості життя у шлюбі. Дослідження феномена любові дозволить розробляти методики оптимізації любовних стосунків для різних вікових груп.

Метою статті є висвітлення результатів емпіричного дослідження психологічних аспектів феномена любові (прояву любові, симпатії, мотивації кохання) між чоловіком і дружиною в залежності від тривалості життя у шлюбі.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Складність феномена любові полягає у великому спектрі її функціонування: біологічному й соціальному, свідомому і несвідомому, індивідуальному й загальному, високо-духовному і буденному, що є свідченням відсутності в психології загально визнаної концепції любові.

Зазвичай у психологічній науці любов визначається як виборче ставлення до представника протилежної статі як до унікальної цілісної особистості. Спрямованість на об'єкт любові не повинна бути однобічною, егоїстичною й припускає ототожнення себе з об'єктом любові, заміну «я» на «ми» (але без втрати своєї індивідуальності) [5, с. 57].

Почуття любові позитивно впливає на процес особистісного самовизначення в період ранньої юності (М. Клей, І.С. Кон, С.В. Несина), слугує мотивом вибору шлюбного партнера в молодості (Е.Г. Ейдемільер, В.В. Бусаров, Т.В. Андреева). Потреба в любові й інтимності зберігається у людини протягом усього життя (Е. Еріксон, А. Маслоу). Крім цього, відсутність любові до партнера може виступати мотивом розірвання шлюбу або розриву інтимних відносин в будь-якому віці (Е.Г. Ейдемільер, С.В. Петрушин). Таким чином, любов є одним з факторів особистісного розвитку людини, служить засобом встановлення емоційних стосунків з оточуючими, підтримує інститут шлюбу. Саме прояви любові забезпечують духовний, інтелектуальний і фізичний комфорт шлюбних партнерів, що впливає на особистість і на сім'ю загалом [8].

В контексті нашого дослідження важливим виявляється також поняття симпатії, яке виступає одним із чинників інтеграції людей і збереження психологічного комфорту. Так, симпатія проявляється в привітності, доброзичливості, захопленні, яке спонукає до надання уваги, допомоги й зазвичай виникає на основі спільних поглядів, цінностей, інтересів, моральних ідеалів. Симпатія може виникнути як наслідок позитивної реакції на привабливу зовнішність, поведінку, риси характеру іншої людини. У своїй динаміці симпатія може досягати напруженості, переходячи в пристрасне захоплення або міцну прив'язаність, а може закінчитися охолодженням, розчаруванням, антипатією і неприязню (В. Вілюнас).

Ще одним ключовим поняттям для нашого дослідження виступає мотивація кохання. Автор полімотиваційної теорії В.Ф. Моргун виокремив такі емпіричні критерії «справжнього кохання»: 1) єдність світоглядів – за де Сент-Екзюпері; 2) «кристалізацію» – за Стендалем; 3) фантастичне «перевтілення» у протилежну стать – уявне бажання бути такою людиною, як кохана; 4) вірність, як у Ромео і Джульєти, – за Шекспіром; 5) продовження роду з коханою людиною; 6) взаємопідтримку протягом життя; 7) самовідречення від коханої людини, якщо вона розлюбила, без ревнощів і помсти – за притчею царя Соломона.

В.Ф. Моргун розрізняє просторово-часові орієнтації на минуле («однолюб» свого першого кохання юності), сучасне («закоханий») і майбутнє («очікує кохання»). Потребово-вольові емоційні переживання мають негативний знак («ревнивець», що боїться втратити кохану людину), амбівалентно-врівноважений («стриманий у почуттях») і позитивний знак («щасливий» від кохання). Змістові спрямованості особистості передбачають трудову мотивацію («сім'янин»), спілкування («альтруїстично-закоханий»), ігрову («фліртуєчий») і самодіяльну мотивацію, спрямовану на себе («самозакоханий» до егоїзму). Рівні набуття досвіду поділяються на навчання («непорочне дитя»), відтворення («задоволений коханням-звичкою»), пізнання («допитливий закоханий») і рівень творчості («творець щастя» у коханні). Форми реалізації діяльності можуть бути: моторно-руховою («прихильник тілесного», або плотського, кохання), наочно-перцептивною («споглядальник» у коханні, що любить переважно очима й вухами), мовленнєвою («оспівувач» кохання) і розумовою («мрійник платонічного кохання») [4].

Перейдемо до обговорення до результатів нашого дослідження. В дослідженні психологічних аспектів любові ми використовували наступний психодіагностичний інструментарій: опитувальник «Шкала любові і симпатії» З. Рубіна (модифікація Л.Я. Гозмана) [5]; «Багатовимірний опитувальник мотивації кохання» В.Ф. Моргуна [4].

Вибірку респондентів склали 20 подружніх пар, які перебувають у шлюбі. Вік респондентів від 23 до 50 років. Нами було сформовані дві групи респондентів за тривалістю шлюбного життя: I група – подружжя з тривалістю шлюбного життя від 5 до 15 років (50 %); II група – подружжя з тривалістю шлюбного життя від 16 до 25 років (50 %).

Розглянемо отримані результати за методикою З. Рубіна. За шкалою любові було встановлено, що 35% шлюбних партнерів (за загальною вибіркою) виявляють свою любов на високому рівні (24–28 балів). На середньому рівні проявляють свою любов 65% пар (18–23 бали). Показників низького рівня проявів любові виявлено не було. Такі дані свідчать про те, що ступінь взаєморозуміння, прив'язаності, відповідальності, турботи, вірності, інтимності в значній кількості респондентів знаходиться на досить високому рівні; подружжя цих досліджуваних мають ознаки гармонійного функціонування.

Показники любові в шлюбному партнерстві залежно від подружнього стажу засвідчили: 80% подружніх пар I групи проявляють вищі показники, ніж пари II (20%). З цих даних можна зробити висновок, що зі збільшенням тривалості подружнього життя зменшуються показники прояву любові.

За шкалою симпатії було встановлено, що лише 10% пар загальної вибірки мають високі показники (24–28 балів). 90% подружніх пар виявляють симпатію на середньому рівні (18–23 бали). Показників низького рівня проявів симпатії виявлено не було. Таким чином, лише в незначній кількості партнерів прояви поваги, захоплення і сприймання подібності об'єкта оцінки, що включає в себе симпатія, проявляються на високому рівні. Досліджувані, прояв симпатії яких знаходився в діапазоні середнього рівня, зазвичай висловлювали невизначені відповіді на запропоновані твердження («можливо», «навіть чи»).

Порівняльний аналіз за шкалою симпатії з урахуванням тривалості подружнього життя виявив:

у більшості респондентів I групи (70%) симпатія виявляється на вищому рівні, ніж у респондентів II групи (30%). Тобто в шлюбі, стаж якого від 5 до 15 років, показники прояву симпатії вищі, ніж у шлюбних пар, стаж яких досяг 16–25 років. Відповідно, чим менший стаж подружнього життя, тим вищі показники симпатії.

За шкалою загального емоційного рівня відносин подружжя (загальна вибірка) було виявлено, що 22.5% шлюбних партнерів виявляють любов і симпатію на високому рівні (50–52 балів). 77.5 % подружніх пар виявляють свою любов та симпатії на середньому рівні (38–49 балів). Низького рівня прояву емоційних відносин виявлено не було. Зазначене свідчить про те, що незначна кількість шлюбних пар проявляє турботу, повагу, довіру, прихильність, підтримку, захоплення, відповідальність, вірність на високому рівні, а більшість респондентів проявляє любов і симпатію одне до одного відчутно слабше.

Розглянемо результатами дослідження за методикою В.Ф. Моргуна. Аналіз числових даних дозволив встановити, що групи респондентів з різною тривалістю подружнього життя відрізняються проявами мотивації кохання.

Для більшості респондентів I групи (75%) на першому місці серед просторово-часових орієнтацій – орієнтація на теперішнє, тобто партнери в такому союзі закохані один в одного. Друге місце посідає орієнтація на майбутнє (25%) – це свідчить про те, що досліджувані «очікують кохання» від близької людини. Орієнтацію на минуле («однолюб» свого першого кохання юності, за В.Ф. Моргуном) виявлено не було.

Респонденти II групи також орієнтовані на теперішнє, але числові показники дещо нижчі (60%). На другому місці в них представлена орієнтація на минуле (20%) та майбутнє (20%). Це може означати, що досліджувані з досвідом тривалого шлюбу в рівній мірі очікують кохання від дружини / чоловіка та впевнені щодо свого вибору єдиного кохання.

Серед потребово-вольових переживань респондентів I групи (85%) на першому місці знаходяться позитивні переживання, респонденти – «ті, хто відчувають захопленість від кохання». Друге місце в рейтингу займає врівноваженість (15%), що вказує на стриманість почуттів. Негативних емоційних переживань не зафіксовано.

В респондентів II групи ми виявили перевагу амбівалентно-врівноважених емоційних переживань (80%) та зниження позитивних почуттів (20%). Як і в першій групі респондентів, негативних емоційних переживань не зафіксовано.

Змістова спрямованість респондентів I групи становить таку ієрархію: 1) на гру посідає перше місце (50%), що свідчить про схильність до кокетства, флірту; 2) на себе: розумне бажання бути коханим (45%); 3) на спілкування: альтруїстично кохають самі (5%); 4) на працю (0%).

Змістова спрямованість респондентів II групи наступна: 1) на спілкування (55%); 2) на працю: виражена сімейна мотивація (25%); 3) на себе (15%); 4) спрямованість на гру (5%).

Рівні набуття досвіду виявляються для I групи – у творчості («творець щастя» у коханні – 75% для I групи; 70% для II групи) та відтворенні («задоволений коханням-звичкою» – 25% для I групи; 30% для II групи).

У респондентів I групи мотиви-форми реалізуються таким чином: 1) наочно-перцептивні – «споглядальник» у коханні, що любить переважно очима й вухами – 60%; 2) моторні – «прихильник тілесного», або плотського, кохання – 15%; 3) розумові – «мрійник платонічного кохання» – 15%; 4) мовленнєві – «оспівувач» кохання – 10%. У респондентів II групи: 1) розумові (40%); 2) мовленнєві (30%); 3) наочно-перцептивні (25%); 4) моторні (5%).

Стосовно бажаних форм реалізації кохання (в інтимній сфері), то тут на перше місце в обох групах виходить спрямованість на тілесно-плотське задоволення (65% для I групи; 45% для II групи).

Для статистичної перевірки припущення про наявність відмінностей в ступені вираженості почуття любові та мотивів кохання у шлюбних партнерів в залежності від стажу життя у шлюбі, ми використали t-критерій Стюдента (при $t_{кр} = 2.64$). Порівняння даних в двох групах виявило статистично значущі зміни досліджуваних параметрів: Любов ($t_{емп}=3$), Симпатія ($t_{емп}=2.9$), Спрямованість ($t_{емп}=2.8$), Переживання кохання ($t_{емп}=3.7$), Мотиви-змісти ($t_{емп}=2.9$), Форми взаємодії ($t_{емп}=4.2$). Статистично значущих зрушень за такими параметрами, як мотиви набуття досвіду та інтимні стосунки зафіксовано не було.

Отже, результати дослідження підтвердили припущення про те, що існують відмінності в

ступені вираженості почуття любові та симпатії, а також в ієрархії мотивів кохання у шлюбних партнерів в залежності від тривалості життя у шлюбі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В статті було представлено результати емпіричного дослідження психологічних аспектів феномену любові (прояву любові, симпатії, мотивації кохання) між чоловіком і дружиною в залежності від тривалості життя у шлюбі. Встановлено, що почуття любові та симпатії значно сильніше проявляють респонденти, які перебувають у шлюбі до 15 років; з часом прояви любові і симпатії у більшості шлюбних партнерів стають все слабшими. Виявлено, що групи респондентів з різним стажем подружнього життя відрізняються проявами мотивації кохання. Статистично доведено, що існують відмінності в ступені вираженості почуття любові та симпатії, а також в ієрархії мотивів кохання у шлюбних партнерів в залежності від стажу життя у шлюбі.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики надалі вбачається вивчення вікових, статусних та гендерних особливостей переживання та прояву почуття любові, розробка практичних засобів оптимізації любовних стосунків для різних вікових груп.

Список використаних джерел

1. Євтушенко І.В. Роль архетипної символіки у вираженні інтимних почуттів суб'єкта до близьких йому людей (на основі дослідження міфів, казок та психомалюнків) : Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / І.В. Євтушенко; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 20 с.
2. Коцюба Г. Психологічні особливості організації uzalezhnogo кохання у жінок : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Г. Коцюба. – Харків, 2010. – 20 с.
3. Кочарян О.С. Психометричне обґрунтування застосування методики «Досвід близьких стосунків» для дослідження типу прихильності на українській вибірці / О.С. Кочарян, Є.В. Фролова, М.Ю. Такмакова // Вісник Одеського національного університету. Психологія. – 2014. – Т. 19, Вип. 1. – С. 144-151.
4. Моргун В. Психодіагностичне дослідження мотивації кохання / В. Моргун // Постметодика : [наук.-метод. пед. журн.]. – 2007. – № 1. – С. 50-56.
5. Помиткіна Л.В. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
6. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. / К.В. Седих. – К. : ВЦ «Академія», 2015. – 192с. – (Альма-матер).
7. Фролова Є.В. Психологічні чинники і динаміка формування стосунків міжособистісної залежності у жінок : автореф. дис... канд. психол. наук / Є.В. Фролова ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2008. – 19 с.
8. Ясенчук І.В. Психологічні особливості прояву любові та симпатії шлюбних партнерів / І.В. Ясенчук // Психологічні перспективи. – 2014. – Вип. 23. – С. 341-352.

References translated and transliterated

1. Jevtushenko I.V. Rol' arhetypnoi' symboliky u vyrazhenni intymnyh pochuttiv sub'jekta do blyz'kyh jomu ljudej (na osnovi doslidzhennja mifiv, kazok ta psyhomaljunktiv) : Avtoref. dys... kand. psyhol. nauk: 19.00.07 [The role of archetype symbols in the expression of intimate feelings towards close people. (Based on the research of myths, tales and psychodrawings)] / I.V. Jevtushenko; In-t psyhologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukra'iny. – K., 2004. – 20 p.
2. Kocjuba G. Psyhologichni osoblyvosti organizacii' uzalezhenogo kohannja u zhinok : avtoref. dys. ... kand. psyhol. nauk : 19.00.07 [Psychological Features of Women's Dependent Love Organization] / G. Kocjuba. – Harkiv, 2010. – 20 p.
3. Kocharjan O.S. Psyhometrychne obg'runtuvannja zastosuvannja metodyky «Dosvid blyz'kyh stosunkiv» dlja doslidzhennja typu pryhyl'nosti na ukrai'ns'kij vybirci [Rationale for use psychometric methods «Experience close relationship» to study the type of commitment to the Ukrainian sample] / O.S. Kocharjan, Je. V. Frolova, M.Ju. Takmakova // Visnyk Odes'kogo nacional'nogo universytetu. Psyhologija. – 2014. – T. 19, Vyp. 1. – P. 144-151.
4. Morgun V. Psyhodiagnostychne doslidzhennja motyvacii' kohannja [Psychodiagnostic study of the motivation of love] / V. Morgun // Postmetodyka : [nauk.-metod. ped. zhurn.]. – 2007. – № 1. – P. 50-56.
5. Pomytkina L.V. Psyhologija sim'i'. Navchal'nyj posibnyk dlja studentiv vyshhyh navchal'nyh zakladiv [Psychology of a family] / Pomytkina L.V., Zlagoduh V.V., Himchenko N.S., Pogoril's'ka N.I. – K. : Vyd-vo Nac. aviac. un-tu «NAU-druk», 2010. – 270 p.
6. Sedyh K.V. Psyhologija sim'i': navch. posib.[Psychology of a family] / K.V. Sjedyh. – K. : VC «Akademij», 2015. – 192p. – (Al'ma-mater).
7. Frolova Je.V. Psyhologichni chynnyky i dynamika formuvannja stosunkiv mizhosobystisnoi' zalezhnosti u zhinok : avtoref. dys... kand. psyhol. nauk [Psychological factors and dynamics of interpersonal dependence relations formation at women] / Je. V. Frolova ; Hark. nac. un-t im. V.N. Karazina. – H., 2008. – 19 p.
8. Jasenчук I.V. Psyhologichni osoblyvosti projavu ljubovi ta sympatii' shljubnyh partneriv [Psychological Peculiarities of Love and Sympathy of Marriage Partners] / I.V. Jasenчук // Psyhologichni perspektyvy. – 2014. – Vyp. 23. – P. 341-352.